

konya

ansiklopedisi

Konya Büyükşehir Belediyesi Adına Sahibi
Tahir Akyürek

Koordinatör
Dr. Mücahit Sami Küçüktaşlı

Editör
Muhammet Ali Orak

Yayın Kurulu
Av. Mehmet Ali Uz (Başkan)
Prof. Dr. Haşım Karpuz (Başkan Y.)
Ali Işık
Bekir Şahin
Hasan Yaşar
Muhammet Ali Orak
Y. Doç. Dr. Mehmet Birekul

Bilim Kurulu
Doç. Dr. Caner Arabacı
Prof. Dr. A. Saim Arıtan
Prof. Dr. Hasan Bahar
Prof. Dr. Ali Boran
Nail Bülbül
Prof. Dr. Mustafa Demirci
Y. Doç. Dr. Abdurrahman Dinç
Y. Doç. Dr. Yaşar Erdemir
Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu
Prof. Dr. Nuri Köstüklü
Seyit Küçükbezirci
Prof. Dr. Mustafa Küçüködük
Prof. Dr. Muammer Muştı
Prof. Dr. Mevlüt Mülayim
Prof. Dr. Hükmü Orhan
Prof. Dr. Hacı Ahmet Özdemir
Sefa Özdemir
Prof. Dr. Saim Sakaoğlu
Doç. Dr. Yaşar Semiz
Prof. Dr. Ahmet Sevgi
Dr. Yakup Şafak
Doç. Dr. Nuri Şimşekler
Prof. Dr. Mustafa Uzuppostalcı
Prof. Dr. Bayram Ürekli
Prof. Dr. Emine Yeniterzi

Redaksiyon
Ali Işık

Görsel Dünyman
Prof. Dr. Haşım Karpuz
Ahmet Kuş

Yazı İşleri
Saadet Birsan Uslu

Kapak Tasarımı
A. Rıza Büyükvadi

Ön Hazırlık
Ahmet Yasin Candan

ISBN
978-605-389-107-9 (5. C.)
SERTİFİKA NO: 21473

Baskı
Erman Ofset
Y. Matbaacılar Sit. Yayın Cad. 6. Blok No.14
Karatay/KONYA
+90.332. 342 01 55

Konya Kültür A.Ş.
www.konyakultur.com
+90. 332. 352 81 11

makla bitmeyecek birçok farklılıklarıyla Konya, modernlik ile muhafazakarlığı, küreselleşme ile yerelliği bir arada yaşatmaktadır. Konya'da, sadece geleneksel olanın hatırlanıp korunmasıyla sınırlı olmaksızın, geçmişin yeniden güncellendiği ve aynı zamanda da modern-küresel olanla buluşmanın yeni bir vasatını tarihi süreklilik içinde oluşturma çabasının baskın olduğu görülmektedir. Konya'nın her zaman örfe-dini bir muhayyile içinde tanımlanmaya izin veren yapısı onun tarihi birikimi ile de doğru orantılıdır. Konya'da toplumsal değerler anlamında yazısız ahlaki kurallar toplumun bütün düzeylerinde hâlâ işlevseldir. Konya, toplumsal değer olarak hedonist (hazcı) olmayan ve dünya nimetlerinden faydalanmayı içeren bir davranış kalıbını benimsemektedir.

Küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı fertlerin hayat tarzlarına yansıyan davranış kalıpları ve onlara sıkı sıkıya bağlılık, toplumsal düzeni sağlamaya dönük önemli katkılar sağlamaktadır. Konya'nın şehirlik tecrübesi, kültürel birikimi, dindar-muhafazakar kimliği ve diğer şehirlerle kıyaslandığında incelikli, esnek ve dışarıdan gelen kültürel unsurları içeride eritme tecrübesine sahip özelliği onu kendine özgü kılmaya devam ettirmektedir.

Kısacası Konya'da sosyal hayatın rutinlerini ve temel parametrelerini anlamak için onun dini, ahlaki, kültürel dokusu ve zihniyet kalıpları ile geleneğe ve bu geleneğin modern ve küresel dünyadaki kendini nasıl ve nerede konumlandığını doğru analiz etmek gerekir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifadeleriyle: "Konya... Sağlam ruhlu kendi başına yaşamaktan hoşlanan, dışarıdan gösterişsiz, içten zengin Orta Anadolu insanına benzer. Onu yakalayabilmek için saat ve mevsimlerine iyice karışmanız lazımdır. Ancak o zaman çeşmelerinden akan Çarbağ sularının teganini ettiği sırtı, zengin işlenmiş kapıların ardında sırmalı çarşafı içinde çömelmiş eski zaman kadınlarını andıran Selçuk abide-

lerinin büyüklük rüyasını, türkü ve oyun havalarının hüznünü ve bu oyunların ten yorgunluğunu duyabilirsiniz..."

BİBLİYOGRAFYA:

Akgün, 2006, 55-77; Aktay, 2005, 37-65; Alver, 2010; Çakar, 2005; Koyuncu, 2009; a. mlf., 2011, 123-125; Meriç, 2005, 51; a. mlf., 2006a, 25; a. mlf., 2006b, 75; a. mlf., 2006c, 44; Subaşı, 2007; Tanpınar, 1979, 140; Tertibi, 2004, 534.

AHMET KOYUNCU

B. Konya'da Dini Hayat

MÖ 7000 yılından beri yerleşim yeri olan ve pek çok medeniyete beşiklik eden Konya, MS IV. yüzyılda gerçekleşen Hristiyan egemenliği dönemine kadar önemli bir pagan merkez konumundaydı. Hristiyanlık öncesi dönemde Hitit dininden Eski Yunan dinine kadar birçok çoktanrıcı inanç sistemi Konya ve civarında varlığını sürdürmüştür. Konya şehrinin isminin (antik dönemdeki Iconium'un) şehrin pagan geçmişiyle ilişkili olduğu yönünde yaygın bir kanaat bulunmaktadır.

Erken dönemlerden itibaren gerek şehirde gerekse civar bölgelerde ana tanrıça ve boğa kültürlerinin yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Mesela, Çatalhöyük'teki bulgular bazı ana-tanrıça idollerinin bulunduğu birçok kült odasını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla Anadolu'nun Kubele ya da Kubaba ana-tanrıça kültürünün, bu geniş coğrafyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi Konya ve civarında da etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Konya'nın dini hayatındaki önemli merkezlerden birisi de Kilistra (Gökyurt)'dır. Konya etrafındaki diğer yerleşim merkezleri gibi Lystra (Hatunsaray) ve Kilistra da Hristiyanlık öncesi dönemde önemli merkezler konumundadır.

Konya civarındaki bütün yerleşim merkezlerinde önemli oranda Yahudi diaspora yaşantısının mevcudiyeti de bilinmektedir. Konya ve civarındaki Yahudilerle ilgili olarak Yeni Ahit onların bölgedeki putperest halk üzerinde hayli etkili olduklarından ve şehir ile civarında birçok

sinagogun bulunduğu söz eder. Yahudilerin dışında bölgede Yero-yiho ya da Tanrıdan korunanlar olarak bilinen ve köken olarak Yahudi olmamakla birlikte Yahudi öğretilerine yakın duran bazı kimselerin varlığı da bilinmektedir.

Konya'da Hristiyanlık ise MS I. yüzyılın ilk yarısı gibi erken bir dönemde yayılmaya başlamıştır. Hristiyanlığın önemli ilahiyatçısı ve misyoneri Pavlus, Konya'ya ve etrafındaki yerleşim merkezlerine, özellikle Lystra ve Derbe'ye büyük önem vermiştir. Pavlus'un bir öğrencisi ve İncil yazarı olan Luka Pavlus'un yöredeki misyonerlik faaliyetlerini detaylarıyla anlatır. Ona göre Pavlus, Barnaba ile birlikte Konya'ya gelir ve sinagoga halka vaaz eder. Resullerin İşleri'ndeki metinler hâlihazırda Pavlus'la Barnaba şehre geldiğinde şehirden bazı Hristiyanların mevcut olduğuna işaret eder. Pavlus'u dinleyen şehrin gerek Yahudi gerekse putperest topluluklarından birçok kişi Hristiyanlığa girer. Uzunca bir süre şehirde kalan Pavlus ve Barnaba, burada halka vaaz edip, çeşitli olağanüstü hâller göstererek onları Hristiyanlığa döndürürler. Bununla birlikte zaman ilerledikçe şehir ve civarındaki Yahudiler bu gelişmelere öfkelenirler ve putperest çoğunlukla şehir yöneticilerini Pavlus'la Barnaba'ya karşı kışkırtmaya başlarlar. Bu bağlamda şehir halkı ikiye ayrılır: Küçük bir grup Pavlus'la Barnaba'yı desteklerken şehir yöneticileri de dâhil büyük çoğunluk onlara karşı çıkar. Pavlus'la Barnaba'yı cezalandırma konusunda bir plan hazırlanır; fakat onlar Konya'yı gizlice terk ederek Lystra ve Derbe'ye doğru yola çıkarlar.

Konya'nın dini tarihinde pagan, Hristiyan ve Yahudi yaşantılarının merkezi konumunu sürdürmesinde büyük medeniyetlerin merkezi durumunda olmasının rolü büyüktür. Ancak Konya'nın, özellikle Selçuklu ve Osmanlı mirasından bugünlere taşıdığı birikim ve pratikler günümüz Konya kültürünün ve dini hayatının oluşumunda önemli bir etken olmuştur. Bu i-

ki imparatorluk süresince tarihin çeşitli dönemlerinde yapılmış medrese, dergâh, vakıf, imaretlerle cami ve mescitler gibi gerek mimari gerekse kültürel anlamda şehre özgü kimliği tamamlayan kurumlar, sosyo-kültürel hayatın belli başlı yönlendirici odak noktalarını temsil etmektedirler. Kuşkusuz bu tarihî yapı zenginliği sadece kamusal mekânı değil, bu mekânda gündelik hayatı yaşayan fertlerde de sosyalleşmenin kendine özgü kalıplarını oluşturmuşlardır.

Bilindiği gibi Selçuklular, İslam dindarlığının tasavvuf temelinde yeni bir yönelim kazanmasında büyük çabalar sarf etmişlerdir. Bu dönemde tasavvuf, dinî hayatın hatta dinî ilimlerin kabul görmüş bir bölümünü oluşturmuştur. Kitleler sufi pirleri ve ermiş kabul edilen mutasavvıfları manevi rehberler olarak kabul ediyorlardı. Moğolların önünden Türkistan, İran ve Azerbaycan'dan kaçarak Anadolu'ya sığınan ve dinî önder kabul edilen çok sayıda mutasavvıf, Anadolu'da dinî hayatın canlı tutulmasında son derece etkili olmuşlardır. Birçok şehirden sonra Anadolu'daki ilerleyişini Konya'da nihayete erdiren Bahaeddin Veled, bu anlamda önemli bir simadır. I. Alâeddin Keykubat onu bizzat bu şehre davet etmiş, sarayında tertip ettiği özel davette Konya şehrinin birçok bilgin, arif, sufi ve devlet adamı onun müridi olmuşlardır. Böylece o devletin en zirvesinde olan isimler de dâhil olmak üzere bütün Konya halkını etkilemiştir. Tabii ki Bahaeddin Veled'in Konya'ya en büyük hediyesi, oğlu Mevlâna Celaleddin Rumi olmuştur.

Mevlâna, İslam sufiliğini Türk geleneksel kültür zevki ve yapısına göre yeniden yorumlamış; farklı tasavvuf telakkilerini yepyeni bir sistemde bağdaştıran bir mutasavvıf olarak tanınmıştır. Onun din anlayışı bir anlamda dönemin Konya'sının dinî hayatına da ışık tutacak niteliktedir. O, eserlerinde ve yaşadığı dönem içerisinde huzurlu bir toplumsal hayatın temel dinamiklerini insan sevgisi üzerine

Konya'dan genel bir görüntü

bina etmiştir. Mevlâna'nın düşünce evreninde insanın ve insan sevgisinin merkezi konumu, onun din anlayışında da kendi çağı için başkalarıyla mukayese imkânı vermeyecek ölçüde bir hoşgörü temeli oluşturmasını sağlamıştır (bk. **Mevlâna Celaleddin Rumi**).

Bu dönemde Konya'da bulunan bir diğer mutasavvıf Muhyiddin İbn Arabî'dir. Öncüsü olduğu "vahdet-i vücud" nazariyesini *Füsusu'l-hikem* isimli kitabında toplayan İbn Arabî*, o dönemde görüşleri eleştirilse de I. Alâeddin Keykubat'ı arkasına alarak Anadolu'yu gezmiş ve bu bölgelerde derin bir iz bırakmıştır. Muhyiddin Arabî'nin talebesi ve üvey oğlu olan bilgin **Sadreddin Konevi*** ise XIII. asırda Konya'da yaşamış büyük ilim ve fikir adamı, yüksek zümre tasavvufilerindendir. Konevi, üstadı Muhyiddin Arabî'nin felsefesinin Anadolu'da yayılmasında hizmet etmiştir. Onlardan bir kısmını çok velut, fakat muğlak olan fikirlerini açıklayan eserler hâlinde sunmuştur. Sadreddin Konevi, devrinde Konya'nın en büyük şeyhi, bilgini ve hocası Şeyh-i Ekber Muhyiddin Arabî'ye izafe edilen Ekberîyye tarikatının yayıcısı olmuştur ve "Şeyh-i Kebir (büyük şeyh)" diye anılmıştır. Halk tabakasından, ilim ve tasavvuf erbabından ayan ve en

yüksek devlet adamlarına kadar nüfuz eden bu büyük insan, devrinin en sevilen bilginidir. Moğol istilasının Türkiye (Anadolu) Selçuklu muhitinde meydana getirdiği sosyal kriz döneminde halkın çektiği maddi ve manevi sıkıntılardan dolayı üzüntüye düşmüştür. Bundan dolayı ömrünün son dönemlerini felsefi ilimlerle meşgul olmaktan çok hadis okutmakla geçirmiştir.

Burada hepsine değinme imkânı bulunmadığından en belli başlı olanları ele alınan bu büyük ilim adamlarının dinin sosyal hayat içerisinde yaşanmasına dair etkilerinin olduğu da muhakkaktır. Nitekim bu dönemde dinî emirlerin uygulanması ve ahlaki yapının korunması için devletin görevlendirdiği muhtesiplerin gayret gösterdikleri de bilinmektedir. Bunun yanında özellikle ibadetlerin gerçekleştirilmesine yönelik önlem ve teşviklerin de bu dönemde yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmekte; Konya da bir Selçuklu başkenti olarak dinî hayatın en canlı ve dinamik yaşadığı, ilim meclislerinin ve medreselerin öne çıktığı, gayrimüslim tebaaya hoşgörünlük hâkim olduğu bir şehir olarak temayüz etmektedir.

Selçuklular Konya'da dinin toplumsal hayata yansımaları olarak değerlendirebilecek pek çok mimari esere imza atmışlardır.

Alâeddin Tepesi'nden Konya'nın görünümü

Alâeddin, İplikçi, Sahipata, Sadreddin Konevi camileri gibi güzide örneklerin yanı sıra Mevlâna Celaleddin'in kabri üzerine inşa edilen Yeşil Türbe (Kubbe-i Hadra), Alâeddin Tepesi'nde Alâeddin Camii'nin avlusunda yer alan Sultanlar Türbesi, Meram yolundaki Ateşbaz Veli Türbesi, Musalla Mezarlığı'ndaki Gömeç Hatun Türbesi ve Tacülvézir, Şeyh Âlîman, Karaslan, Seyfeddin Sungur, Emir Nureddin, Hocacihan, Ulaş Baba, Tahir ile Zühre, Kesik Baş türbeleri de dinî mimarinin en güzel örneklerindendir. Yine muhteşem taç kapısı ile son derece dikkat çekici olan Karatay Medresesi, hadis ilmi okutulması için inşa edilen İnce Minareli Medrese ve dinî ilimler okutulmak üzere yapılan Sırcalı Medrese de şehrin dinî hayatında önemli yeri olan yapılarıdır.

Konya'nın dinî hayatında yer alan bir diğer önemli zaman dilimini kapsayan Osmanlı toplum yapısı daha XV. yüzyılda çok millî ve çok dinli şekle bürünmüş; Müslümanlık yönetime ve devlete bir ölçüde hâkim görünmekle şeriat ön planda yerini almış bulunmaktadır. Böylece, dinde İslam'ın üstünlüğünü taşıyıp ötekilere de hayat ve temsil hakkı veren Osmanlı'nın dinî nitelikli millet sistemi içerisinde gayrimüslimler zımmî statüsündedirler, "Nizam"ın Allah ta-

rafından konduğu düşüncesinde olan Osmanlılar, bunu "kanun-ı kadim" telâkkisi üzerine bina ve devletlerini "ebet müddet" telâki etmektedir. Halk da Allah adına padişahın kulları addedilmektedir. Klasik Sünni ulemanın izinden giderek Osmanlı, "din ve devlet" diyor ve böylece bir şekilde din ile devleti birleştirmeye; ulema, şeriat aracılığı ile toplum hayatının tamamını denetim altında tutmaya çalışıyordu.

Bunun bir yansıması olarak Osmanlılar, daha Orhan Gazi zamanında İznik'te medrese açmış ve başına Sadreddin Konevi'nin öğrencisi Davud-ı Kayserî'yi getirmiş; bunu Bursa ve Edirne'dekiler takip etmiş; orada kelim, tasavvuf ve fıkıh alanlarında üstadlar yetişmiş; II. Murat zamanındaki sayısal artış belli bir teşkilatlanmayı, derece ve sınıflarına göre tertibi beraberinde getirmiş; hoşgörü ve kültürlü bir padişah olan Fatih döneminde İstanbul'da kurulan Sahn-ı Seman medreseleriyle birlikte Osmanlılar İslam dünyasının en yüksek seviyede eğitim veren kurumlarına sahip olmuştur.

Bunun yanı sıra erken dönem Osmanlı sultanlarının ve yönettikleri toplulukların göçebe hayat tarzlarının sonucu olarak, daha ziyade popüler ve heterodoks eğilimli bir İslam anlayışına sahip oldukları, sultanların yakın

çevrelerinin bu anlayışı paylaşan derviş ve tarikat adamlarından oluştuğu söylenebilir. Bu dönemdeki hukuk uygulamalarına ise daha çok eski yönetim geleneklerinin (töre, örf) kaynaklık ettiği anlaşılmaktadır. Fakat beylikten devlete geçiş sürecinde, var olan İslam anlayışının kurumsallaşma açısından yeni yapıya fazla bir katkısının olmaması sebebiyle, Sünni İslam yönünde bir dönüşümün yaşandığı da tarihi realiteler arasındadır. Bu anlamda Osmanlı ülkesinde egemen olan geniş hoşgörüden yararlanan Bektaşilik, Mevlevilik, Rûfâilîlik, Kadîrilîlik, Halvetîlik, Bayramîlik, Nakşibendîlik gibi tarikatlar, Anadolu'da önemli ölçüde yayılıp teşkilatlanmış; kollara ve dallara ayrılıp çoğalmış; pek çoğu İstanbul'u merkez edinmiş; ancak, tekkelerini ve temsilcilerini Anadolu'nun öteki büyük şehir merkezlerine ve hatta kasabalarına da yaymış ve zaman zaman padişahlar üzerinde çok etkili olmuşlardır.

Osmanlı toplumsal yapısındaki bu genel yapının Konya için de geçerli olduğu rahatlıkla söylenebilir. Zira bazı araştırmalarda Konya'da yaşayan gayrimüslim nüfusla ilgili tahmini sayılara rastlanmaktadır. Gerek Müslümanlar gerekse gayrimüslimler bir arada rahatlıkla sosyal, kültürel ve dinî hayatlarını bu dönemde sürdürmekteydiler. Osmanlı toplumunda Konya'da dinî hayat açısından dikkat çeken bir husus da Mevlevîliğin Konya toplumsal ve dinî hayatındaki rolüdür.

Konya'yı belki de diğer şehirlerden ayıran en temel özelliği Mevlevî tarikatının kurulduğu şehir olması ve bu tarikatın merkezi durumundaki Asitane'nin de burada bulunmasıdır. Tabiiyle bu dergâhı yöneten çelebiler, Konya'da dinî ve sosyal hayatta da belirleyici birer unsurdurlar. Zira çelebiler dergâhtaki dinî törenlere başkanlık etmenin yanı sıra tarikat mensuplarının eğitimiyle ve halkın sorunlarıyla da birebir ilgilenen kişilerdi. Mevlevî dergâhının Sünni geleneğe yakın olması ve devlet-toplum münasebetleri açısından diğer sufi hareketlere nazaran i-

dareyle daha uyumlu bir çizgi-
de seyretmesi, Osmanlı yöneti-
mi tarafından bu dergâhın des-
teklennesini sağlamıştır. Bunun
en belirgin göstergesi olarak baş-
şa geçen padişahlara Mevlevi-
rin kılıç kuşatmaları gösterilebi-
lir. Bu ilişki yumağı toplumla il-
gili her probleminden dergâh yö-
neticilerinin haberdar edilmesi-
ni, dolayısıyla çelebilerin sosyal
hayatın doğrudan içerisinde yer
almasını sağlıyordu. Bu anlamda
Osmanlı Döneminde de Konya
dinî çoğulculuğun olduğu bir ya-
pıda hoşgörüyü egemen kılan ve
özellikle Mevlevî dergâhının dinî
hayata katkıları ile şekillenen bir
yapı arz ediyordu. Selçuklularda
olduğu gibi Osmanlılar da dinî
mimarının güzel örnekleri olarak
burada Selimiye, Aziziye, Amber
Reis (Feridiye), Kapı ve Şerafed-
din camileri gibi pek çok güzel
örneği bırakmışlardır.

Gerek Selçuklu gerekse Os-
manlı hâkimiyetinde İslam kül-
türünü özümseyerek şehir-
li İslam'ın en önemli şehirlerin-
den biri olan Konya bu yönüyle
de diğer İslam şehirlerine örnek-
lik teşkil etmiştir. Konya'yı diğer
şehirlerden farklı kılan özellikler-
in oluşumunda geçmişten gelen
sosyo-kültürel birikim ve dinî
hayatın temel dinamikleri büyü-
yük rol oynamaktadır. Özellikle
Konya'nın yüzyıllardır taşıdığı
sufî kültürü söz konusu davranış
şekilleri ve bakış açısında etki-
li olmuştur. Konya'nın özellikle
Selçuklu başkentliği yaptığı dö-
nemde Mevlâna Celaleddin Ru-
mî, Muhyiddin İbn Arabî, Sad-
reddin Konevî gibi bütün dün-
yayı etkileyen ve dünyanın farklı
coğrafyalarına yaptıkları seya-
hatlerde edindikleri birikimleri
Konya'ya taşıyan sufilere ev sa-
hipliği yapması da bu kültürel
gelişimi tetikleyen unsurlardan
olmuştur.

Bu durum küreselleşen ve
hızla şehirleşen dünya ve Tür-
kiye bağlamında Konya'yı öz-
gün kılan bazı canlı dinamik-
lere sebep olmuştur. Bunlar,
Konya'daki günlük hayat için-
de her gün kendini yeniden üre-
ten özelliklerdir. Komşuluk iliş-
kilerinden, aile içi ilişkilere, alış-
veriş kültüründen, eşyaya bakış

tarzına, şenlik ve eğlencelerin-
den yas tutma tarzlarına, devlet-
le ve ülkenin geri kalanıyla olan
ilişkilerine kadar kendini göste-
ren farklılıklardır ve bu farklılıklar
Konya'nın dokusuna ve gündelik
hayatına işlemiş özelliklerdir.

Gündelik hayat, fert ve top-
lumun hayatında rutinleşen ço-
ğul bir yaşama formudur. Yaşa-
ma stili, süreç içinde geleneksel-
leşir ve toplum da bu çerçeve i-
çinde kendini güvende hisseder.
Hayata katılan değerler, yeni bak-
ış açıları ve alışkanlıklarla, ha-
yat kalıplarını üretir. Her yeni
katkı ve tercih, gündelik haya-
tın yapısını değiştirerek dönüş-
türür. Hayatın akışına katılan
değerler, inanç ve tutumlar ger-
çekte toplumsal hayattaki farklı-
lık ve çeşitlilikleri belli bir sınır i-
çinde yeniden şekillendirir ve bi-
linen, içinde yer alan sahici bir
hayat böylece kendini inşa etme-
ye başlar. Gündelik hayat, bir ya-
şama stildir. Çünkü o, toplum-
da içselleştirilen tüm değerlerin,
ahlakî tecrübelerin ve dinî yö-
nelimlerin ağırlığı altında netle-
şir. Modern söylemler gelenek-
sel dönemlerden ciddi farklılıklar
içeren toplumsal değişimle-
ri gerçekleştirmekte ve gündelik
hayatın her alanını içermekte-
dir. Din de bu gelişmelerden et-
kilanmaktadır. Zihnî değişim so-
nucu değişen algı formatları di-
nin gündelik hayattaki kabul edi-
liş biçimlerine de yansımaktadır.
Dolayısıyla fert bazında yaşanan
durumlardan itikat-ibadet-ahlak
boyutuna kadar bir dizi değişim
gündelik hayatın görünür yüzün-
de ortaya çıkmaktadır.

Konya özellikle İslam dinî ile
tanıştıktan sonra gündelik ha-
yatında dinî içselleştiren bir gö-
rünüme arz etmektedir. Bu du-
rum en güzel örneklerinden bi-
rini dinî bayramlarda sunmak-
tadır. Ramazan ve Kurban bay-
ramlarında dinin toplumsal ha-
yattaki bir tezahürü olarak bay-
ramlaşma önemli bir yer tutmak-
tadır. Konya'da öteden beri bay-
ramlaşmaya ailenin öbür dünya-
ya göç etmiş büyüklerinden baş-
lanır, bayram namazının hemen
akabinde büyüklerin kabirleri zi-
yaret edilir. Bayram namazından
sonra mahalleli en yaşlı kimse-

nin evinden başlamak üzere bü-
tün mahalleli birbirlerini ziya-
ret ederler ve daha sonra ev halkı
bayramlaşır. Ertesi gün akraba
ziyaretleri ile bayramlaşma sür-
dürülürdü. Ramazan bayramın-
da bayramlaşma Kurban bayra-
mına kadar canlı tutulur, kutla-
malar bir-iki ay sürerdi. Ayrıca
bir evden vefat eden kişinin evi-
ne ilk bayramda toplu olarak tek-
rar gidilir, ev halkı bayramlaşma-
da mahzun bırakılmazdı.

Elbette gündelik hayatın en
temel gerçeklerinden biri olan
ölümle karşı karşıya kalındığın-
da mahalle halkının en yaşlı ve
tecrübeli isimleri cenazenin dinî
vecibelerini yerine getirmede
son derece hassas davranır, ke-
fen, gasıl, defin gibi işlerle ilgile-
nir, evde düzenlenecek dinî me-
rasimi yaparlardı. Bu işler tama-
mıyla bir karşılık beklenmeksi-
zin yapıldı. Konya geleneğin-
de cenaze evine aynı gün yemek
gönderilir ve ailenin acılı günün-
de onu bu kulfetten kurtarmak i-
çin ikram işini eş, dost ve akra-
balar üstlenirdi. Cenazenin kalk-
tığı akşam ve diğer günlerde ö-
lünün sağlığında borçlandığı na-
maz, oruç vs.den arındırılması i-
çin Tevhit, devir işlemi Kur'an
kursu talebeleri ve hafızlar tara-
findan icra edilirdi. Ölümün vu-
ku bulduğu günden sonraki ye-
dinci, kırkinci ve elli ikinci gün-
lerde hatim ve mevlit okutula-
rak cenaze törenine son verilir-
di. Konya'da dinî hayat ile ilgi-
li olarak en önemli uygulamalar-
dan biri de mevlit okunması idi.
III. Murat döneminde başla-
yan ve halk arasında geniş ilgi u-
yandırarak, "mevlit alayı" adı al-
tında resmî devlet törenleri ara-
sında da yer alan mevlit törenle-
ri bahsedildiği gibi ölümün bel-
li günlerinde, doğumda, sünnet
merasimlerinde sıkça gerçekle-
ştirilirdi. Konya'nın manevî bü-
yüklerinden Hacıveysizade Mus-
tafa Efendi de bizzat mevlidin o-
kutulmasını önemserdi.

Konya'da dinî hayatın tema-
yüz ettiği en önemli zaman di-
limleri şüphesiz Müslümanlarca
mübarek kabul edilip kutlanan
özel günler ve gecelerdir. Halk ara-
sında üç aylar olarak bilinen re-
cep, şaban ve ramazan ayları ma-

nevi atmosferin halk arasında oldukça etkili olduğu zamanlardır. Bu aylardan ilki olan recep ayının ilk perşembesini cumaya bağlayan gece Regaip Kandili olarak kutlanır ve gündüzünde de çocuklara ve Konya'ya has bir âdet olan Şivlilik* adı verilen kutlama yapılır. Regaibin yanı sıra, Mevlit, Miraç, Berat ve Kadir gecelerinde de bu manevi atmosfer sürer. Bu gecelere Osmanlı Padişahı II. Selim zamanında camilerin aydınlatılıp kandillerin yakılması sebebiyle kandil geceleri denilmiştir. Konya'da bu günlerde komşuluk ilişkileri canlı tutulur, susamlı ve susamsız yapılan kandil simitleri, lokma, helva ve şerbet dağıtılır, ayrıca aile yükleri aranarak kandilleri kutlanır. İslam dünyası için önemli bir zamanı ifade eden muharrem ayının onuncu gününde de çeşitli kuruyemişlerle bezenmiş aşure* tatlısı pişirilir, bu günleri takip eden birkaç gün komşulara, eşe dosta ve akrabaya aşure ikram edilir. Bazıları hâlen devam eden bu gelenekler, dinin gündelik hayattaki görünümünü olarak Konya'da önemli bir yer tutmaktadır.

Dinimizin bir gereği olarak yerine getirilmesi gereken bir sorumluluk olarak sünnet merasimleri de gündelik dinî hayatın bir parçasıdır (bk. **sünnet***).

Başka bir dinî mükellefiyet olan hac vazifesini ifa etmek üzere yolculuğa gidecek olanlar yola çıkmadan önce bütün hısımlarını, akrabalarını, tanıdıklarını, komşularını dolaşır, onlarla helalleşir. Çoğunlukla bu ziyaretler yemekli davet şeklinde olur, hacı adayının kızı ya da gelinleri hacda ihtiyaç olacak malzemeleri içeren bir dürü hazırlarlar. Hacı adayı yola çıkarken de bu kimseler tarafından uğurlanır, döneceği zamanda yakınları tarafından karşılanarak yemek verilir. Hacdan dönenler yakınlarına ve kendilerine ziyarete gelenlere verilmek üzere pek çok hediye ile kutsal topraklardan dönerler (bk. **Hacı uğurlama ve indirme***).

Burada özellikle XIX. yüzyılda yaygın olarak gündelik dinî hayatın içerisinde yer alan halk hekimliği* uygulamalarından da

bahsetmek gerekir. Bu dönem içerisinde Konya'da insanlar çoğunlukla ocak, yatır, şifalı sular ve ev uygulamaları ile maddi ve manevi halk hekimliği yöntemlerini kullanmaktadırlar. Konya'da da belirli hastalıkların okuma, sıvazlama, tükürme, çentme, kesme gibi işlemlerle tedavi edildiğine inanılan yer ya da kimselere ocak denmektedir. Bu ocakların Konya'da en tanınmışları Alazlama ve Dağlama, Albastı, Aydaş, Bulgurcuk, Çarpık (İnme, Felç), Çubuk, Dalak, Kengi, Köslü (Köstü, Gözsüz, Kösnü, Köstebek), Nazar, Sarılık, Sigil, Sürk, Temre (Demre, Demreği), Yanma ve Yılcık ocaklarıydı.

Konya'da dün olduğu gibi bugün de çeşitli hastalıkların iyileştirilmesi, sorunların giderilmesi amacıyla ziyaret edilen; dua etmek, istekte bulunmak için gidilen, etrafında pek çok pratğin yaşatıldığı kutsal kabul edilen tekke, türbe, yatır türünden birçok yer bulunmaktadır. Din, vatan ve millet yolunda yararlılık gösterip Allah katında manevi üstünlüklere ulaştığı ve ziyaret edilen yerde öldüğü düşünülen (çoğu kez kimliği bilinmeyen) ermişlerin yattığı yerlere yatır denilmektedir. Tekke ise "bulundukları yerlerde dinî veya tasavvufi tesirlerde bulunmuş (evliya, dede, şeyh, hoca gibi) tarikat kutup ve salıklarının yerleştikleri, ibadet ettikleri, yattıkları yer, zaviye, türbe ve dergâhlardır. Türü şekiller hâlinde sihirli formüllerde kudret membaı hizmetini gören bu mekânlar dün olduğu gibi bugün de Konya'da halk tarafından şifa umulan, kültür ve gündelik dinî hayatın bir parçası olan mekânlardır. Abitler Dede (Ebud Derda) ve Bayraktar Dede Türbesi, Afakan Tekkesi, Ahırvan (Ahi Evran, Tabak) Tekkesi, Ateşbâzı Veli Türbesi, Aydan Tekkesi, Bezeme Tekkesi, Boğmaca (Bağa) Tekkesi, Bulgurcuk Tekkesi, Burhan (Fakih) Dede Tekkesi, Ferhuniye Süt Tekkesi (Keykavus Kızı Türbesi), Gülde Yatır, Kızılyel Tekkesi, Kurt dede Tekkesi, Mursaman Tekkesi, Pir Ebi Türbesi, Sadreddin Konevi Türbesi, Sigil Tekkesi, Siyame Efendi Yatır ve Tokmak-

bastı Tekkesi Konya'daki bu ziyaret yerleri arasındadır.

Burada en genel anlamıyla temas edilen ve günümüzde bazılarınca sürdürüldüğü bu etkinlikler, dinin sosyal hayatta bir pratik olarak yer aldığı ve gündelik hayat içerisinde yer bulduğu önemli faaliyetler olarak tezahür etmektedir. Konya özellikle de dinin gündelik hayat içerisinde pek çok alanda ve bilhassa törensel etkinliklerde yoğun olarak yaşandığını, bunun belirleyicisi olarak Tasavvufî hayatın da etkili olduğunu söylememiz mümkündür. Bu durumun bir göstergesi olarak özel gün ve gecelerde okunan Mesnevi, Ahmediye, Muhammediye okumaları, sohbet gelenekleri, zikir meclisleri belirtilebilir (bk. **Tasavvufî Hayat***).

Konya'da dinî hayat ile ilgili olarak son tahlilde Türkiye'de modernleşmenin nasıl sürdüğünü izlemek açısından Konya istisnai bir örnek olarak ele alınabilir. Çünkü Konya, modernleşme ile geleneğe yönelik arzuların başka hiçbir yerde olmadığı kadar, paradoksal bir şekilde buluştuğu, var olan uzlaşmanın gündelik hayatta yeni tarzlarla imkân verdiği model bir şehirdir. Türk modernleşmesinin izlediği seyrin açısından Konya, ilginç sayılabilecek bir şekilde hem geleneğe ve hem de modernliğe yaptığı eşzamanlı-eşdeğer atıflarıyla dikkat çekmektedir. Konya'nın bir şehir olarak tarihi hafızası ve her tür yenilik karşısındaki alışılmış soğukkanlılığı, kendi modernleşmesini özgüleştirebilir. Her şeyden önce Konya, Türkiye'nin sınırlarını aşmayı başarmış birkaç sayılı şehirden biri olmakla emsalsiz bir model teşkil etmektedir. Konya bir yandan merkezin dışında kalan klasik ve geleneksel şehir kimliğiyle tanımlanabilirken, bir yarıyla da ucun merkeze yaklaşma iradesini yansıtmakta ve yeni bir odaklaşma potansiyelini harekete geçirmektedir. Konya'nın tarihine gündelik hayat üzerindeki farklılaşmalar açısından bakıldığında, ondaki yeni var olma stratejilerini gözlemlemek her zaman mümkün olabilmektedir.

Klasik Anadolu şehirlerinin başında gelen Konya'da, sadece geleneksel olanın hatırlanıp ko-

runmasıyla sınırlı olmaksızın, geçmişin yeniden güncellendiğine ve aynı zamanda da modern olanla buluşmanın yeni bir vasatını tarihi süreklilik içinde yaratma çabasının baskın olduğuna sık sık tanık olunur. Konya, gelenekselden modernliğe evrilisin bütün süreçlerinin derinlemesine yaşandığı, değişimin her zaman tartışmalı, gergin ve huzursuz edici etkilerinin asla göz ardı edilemeyeceği geleneksel Anadolu şehirlerinden biridir. Ne var ki Konya'ya emsallerinden ayıran asıl özelliği, onda hem geleceğe hem de modernliğe karşı aynı mesafeyi tutturma, hatta bu ikisi arasındaki korelasyonu yer yer teşvik eden bir dünya bilgisinin kısaca bir gündelik hayat kılavuzunun hâlâ geçerli ve itibarlı olmayı sürdürmesidir.

Başka bir ifadeyle Konya teknoloji kullanımı, tüketim kalıpları vb. maddi hayat noktasında modern, zihniyet olarak ise geleneksel bir toplumsal tasavvuru ve hayat biçimini bir arada tutabilen bir yapı arz etmektedir. Konya için gelenek, düşünülen, üzerinde karar verilerek tahkim edilen bir şey olmadığı gibi, Konya dünyaya ve diyaloga açık bir hayat tarzı oluşturmuş durumdadır. Postmodern dünyanın toplumlar için çözümü ve tehditkâr tavrı karşısında geleceğe sığınan Konya, sağlıklı toplumsal yapısı ile postmodern dünyada sürüklenen ve her geçen gün daha da yalnızlaşan insanlara bir model sunmaktadır. Elbette burada Türkiye'nin dini hayatındaki çeşitlilik ve farklılığın Konya'nın dini hayatında da kendisini göstererek devam ettiği; şehrin dini hayatının, resmi ve gündelik hayat arasındaki etkileşimle kendi normal sürecinde varlığını devam ettirdiği de belirtilmelidir. Bu anlamda Konya tarihten getirdiği birikimi ve dini hayatını canlı tutan saikleri günümüz dünyası ile birleştirebilen görüntüsü ile merkezi konumunu sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Aktay, 2005, 59; a. mlf.-Topcuoğlu, 2007, 278; Aydın, 1997; Baş, 2011, 84; Baykara, 1998; Bayram, 1994; Can, 1991, 19; Arabacı, 2002b, 323; Celik, 2002, 23; a. mlf., 2002, 164; Celik, 2008, 133 vd.; Baykara, 2002; Erman, 2007; Günay-Güngör, 1998; a. mlf., 2003, 42 vd.; Gündüz, 2008; Ka-

ra, 2006; Kayaoğlu, 1987, 164; Koçkuzu, 2005; Konyalı, Konya Tarihi, 2007, 39; Koyuncu, 2002, 26-28; Kutlu, 2007, 255; Küçük, 2007, 241, 244; Küçükbe-zirci, 2006; Darkot, 1997; Birekul, 2009, 196; Meriç, 2005, 10; Meriç, 2006b, 38; Mevlâna, Mesnevi, 2007, 1/500, beyit vd., 1/3086, beyit; Muşmal, 2006, 207; Odabaşı, 1999c, 72, 74, 105, 108; Ozkafa, 2010; Özönder, 2005, 13-21; Öztürk, 2008, 154; Subaşı, 2004, 8; a. mlf., 2007, 131; Tekin, 2005; a. mlf., 2001, 276; Tuş, 1996, 298.

MEHMET BİREKUL

VI. KÜLTÜR

A. Konya'da Eğitim

1. Türkiye Selçukluları Döneminde Eğitim

Konya'nın şehir olarak önem kazanıp gelişmesi, Türkiye Selçukluları Devrindedir. Türkiye Selçukluları, onu başkent yaparak, siyasi, sosyal, ekonomik yönden olduğu kadar, eğitim yönünden de merkez şehir hâline getirmişlerdir. Selçukluların, günümüze sarayları, evleri gele-memiş; ama eğitim kurumlarından birçok örnek hâlen yaşamaktadır. Birer sanat abidesi durumunda olan bu eğitim kurumları, aynı zamanda eğitime verilen önemin göstergesi durumundadır.

Nitelikleri farklı olmakla birlikte Selçukluların ana eğitim kurumu medreselerdir. Ders okutulan, eğitim görülen yer anlamındaki medreseler, bir çeşit örgün eğitim kurumudur. Büyük Selçukluların şekillendirdiği hâliyle, yaklaşık dokuz yüz yıllık tarihimizi kaplamıştır. Sözlü kültürün, öne çıktığı bir toplum olan Türklerin, İslam'ı benimsemesinden sonraki en önemli eğitim kurumu, medreseler olmuştur. Bu kurumlar, devlet adamları, yüksek rütbeli şahsiyetler tarafından kurulup, desteklenmiştir. Konya'daki eğitim kurumları, bu anlamda Büyük Selçuklu medreselerinin devamıdır. Öncesi bir tarafa bırakılırsa, Nizamiye Medresesi (1067), ana model olmuştur. İsfahan'daki Sadriye, Medrese-i Taciya, aynı modelin müderris veya kurucu adını taşıyan benzerleridir. Nizamiye Medreseleri, külliye anlayışı getirerek, öğrenciye yalnız ders verilen bir yer değil, aynı zamanda, talebenin beslenme, barın-

ma gibi ihtiyaçlarını da gideren bir külliye olmuştur. Konya'daki Selçuklu medreseleri de benzer tiptedir. Büyük Selçuklu devlet adamlarının ilme, ilim adamına, eğitime verdikleri önemi, Türkiye Selçukluları da esirgememiştir.

Devletin, vatanın, bağımsızlığın temeli insan unsurudur. Selçuklu insan tipini, eğitim kurumlarında yetiştirmeyi planlamıştır. Gerçekte sıcak savaşın asıl kazanılma yeri, kültür ve medeniyet sahası, eğitim alanıdır. İnsanı yetiştirip, yüceltmeyen, insan unsurunu kaybeden; her alanda kaybetmeye mahkûm olacaktır. Onun için eğitime önem veren Türkiye Selçuklularına ait medreselerin, mimari birer şaheser olması, sebepsiz değildir. Bu şaheserler, yeni kazanılan toprakları vatan hâline getirmede, eğitimin rolünün kavranıldığını göstermektedir. Başkent Konya'daki Sırcalı, Karatay, İnce Minare ve benzeri medreselerin, kültür abideleri olarak dikilmesi eğitime, insana atfedilen değerle irtibatlıdır.

Konya'da Türkiye Selçuklularının, ilk yaptıkları eğitim kurumu, Alâeddin Tepesi'nde inşa edilen Medrese-i Sultaniyedir. Bu medrese, kale içinde Alâeddin Câmîi, Saray ile aynı yerde, bir bakıma şehrin kalbindedir. II. Kılıçaslan (1155-1192), tarafından yaptırılmıştır. Medrese-i Sultaniyeyi, diğerleri takip etmiştir. Bu çabanın sonucu olarak Konya; Türk âlimleri, İran şairleri, Arap düşünürleri için cazibe merkezi hâline gelmiştir. Necmeddin Razi, Sultanülü-lemma Baha Velede, Mevlâna Celaleddin, Siraceddin Urmevi, Muh-yiddin Arabî, Kadî İzzeddin Razi, Zahiri Faryabi gibi tanınmış bilgin ve şairler Konya'ya gelmişlerdir. Anadolu'yu vatan hâline getirenler, siyasi, askerî başarılarına, ilim-kültür alanında başarılar eklemeyi görev bilmişlerdir. Onun için XIII. yüzyıl Konya medreselerinin, parlak devridir. Bu asrda değişik sahalarda yüksek şahsiyetler yetiştirilmiştir. Konya kadısı da olan Siraceddin Urmevi'nin Konya'da yazdığı hikmet, felsefe ve man-